

Postavení politických stran v Lukašenkově režimu

Petr Hlaváček¹

Abstract: *The Position of Political Parties in Lukashenko's Regime.*

The text focuses on one specific aspect of Lukashenko's nondemocratic regime – the position and function of political parties. These variables are analysed, among others, by the application of classical terms such as competition, competitiveness, and party system. On the one hand, political parties (including anti-system ones) officially exist and, as such, can participate in elections. On the other hand, there is only a minimal chance for (opposition) political parties to win a mandate by means of participating in elections or to gain a share of real political power. The text tries to find the answers to several interrelated questions: What are the consequences of the above mentioned facts in the Belarusian context, in terms of a theory of political parties? Why does the regime tolerate the existence of political parties? Why do political parties themselves participate in this system? Seeking answers to these questions, the article focuses mainly on the period from 1995 to 2008, during which four parliamentary elections took place. However previous and current developments are also taken into account.

Keywords: *Belarusian political parties, Lukashenko, nondemocratic regime, party system, competitiveness*

Úvod

Současný běloruský politický režim přitahuje pozornost z pohledu analýzy mechanismů jeho celkové funkčnosti, stejně jako jednotlivých složek a aktérů. Častým jevem systémové tranzice nástupnických zemí Sovětského svazu byl její neúspěch ve smyslu nezdařeného demokratického završení a Bělorusko není v tomto směru výjimkou. Specifičnost této země spočívá ve vytvoření stabilizovaného autoritářského režimu pod vedením Alexandra Lukašenka na hranicích Evropské unie, stejně jako v příčinách této stability (blíže Holzer, Balík 2007).

Postavení politických stran, povaha a pozice běloruského stranického systému představují jeden z typických prvků, který charakterizuje současný režim. Paradoxně toto konstatování nevychází z významu, jenž by politickým stranám v Bělorusku reálně náležel, ale zejména z jejich dlouhodobé a systematické marginalizace ze strany režimu. Cílem následujícího textu je provést vstupní analýzu vybraných aspektů ovlivňujících činnost běloruských politických stran ve vztahu k jejich postavení a roli v politickém systému jako celku. Abychom mohli odhalit relevantní faktory vymezující pozici a funkci stran v Lukašenkově Bělorusku, nemůžeme zůstat pouze u základní dichotomie loajální vs. opoziční, i když i ta odhaluje režimní specifika, ale je nutné

---

¹ Autor působí jako odborný asistent na Ústavu středoevropských studií Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě. E-mail: petrhlavacek@centrum.cz.

proniknout až k vlastnímu jádru problému. To znamená, že v běloruském kontextu se musíme zabývat významem zdánlivě jednoznačných pojmů, jako jsou *soutěživý* vs. *nesoutěživý* systém, *protistranický stát* či *systém politických stran* jako takový. Za tímto účelem můžeme přijmout pracovní tezi, že *běloruské politické strany se od roku 1996 pohybují v „kvažisoutěživém“ a „kvažistranickém“ systému a zároveň působí na pomezí politického systému bez přímého vlivu na jeho funkčnost.*

Z hlediska zaměření analýzy je důraz položen na hlavní styčný prvek politických stran a politického systému – parlamentní volby. Materiál se konkrétně zaměřuje na období čtyř uskutečněných voleb do dolní komory běloruského parlamentu,² tedy léta 1995–2008, samozřejmě s možnými a nezbytnými přesahy do minulosti i současnosti. Proces prezidentských voleb je přitom záměrně zmiňován pouze okrajově, protože navzdory jeho klíčovému významu v běloruském politickém systému dominují v tomto procesu jako aktéři osobnosti, respektive prezidentský a opoziční tábor, nikoliv politické strany jako takové, a tudíž zde působí i řada dalších proměnných. Zaměření se na parlamentní volby jakožto na ukazatel vztahu Lukašenkova režimu k (nejen opozičním) politickým stranám má pro náš záměr větší výpovědní hodnotu.

Teorie vs. praxe

Proces utváření pluralitního systému politických stran byl zahájen na začátku 90. let 20. století, tedy před první fází formování nedemokratického režimu v letech 1994 až 1996, kdy na jedné straně vznikla pro přechodové období typická linie celospolečenského proreformního hnutí v podobě Běloruské národní fronty – Obrození (BNF-A), zatímco na druhé straně se začaly v hojné míře zakládat politické strany jako takové (do roku 1995 bylo oficiálně zaregistrováno 34 stran) (Kotljarov 2006: 197). Nicméně pod vlivem tehdejšího politického vývoje (zejména zablokování systémové tranzice a setrvání dosavadních sovětských elit u moci) nebyla tato první iniciační stranická fáze úspěšně završena ve formě uspořádání demokratických parlamentních voleb (Žilinskaja 2006: 35-38). Ty proběhly za nestandardních podmínek až v roce 1995 po prezidentských volbách neboli již za situace narůstající Lukašenkovy protitransformační a protidemokratické politiky.

Politické strany se tak ještě ani dostatečně neetablovaly a již byly vystaveny novým omezujícím podmínkám. Prostředí, v němž politické strany existovaly a byly nuceny existovat,

² Ve volbách 1995 se volilo podle ústavy z roku 1994 do jednokomorového parlamentního tělesa Nejvyššího sovětu (260 členů, 5leté období). Po uskutečnění nezákonného referenda a vyhlášení nové ústavy v listopadu 1996 bylo ustaveno dvoukomorové Národní shromáždění s dolní Sněmovnou reprezentantů (110 členů, 4leté období) a horní Radou republiky (64 členů). Rada republiky reprezentuje běloruské regiony (*oblasti*) a hlavní město, přičemž 56 členů volí místní sověty a zbývajících 8 jmenuje prezident. První volby do Sněmovny reprezentantů se uskutečnily v roce 2000, do té doby byla komora obsazena loajálními poslanci z rozpuštěného 13. Nejvyššího sovětu, zvoleného v roce 1995.

pro ně jakožto politické aktéry nejen začalo být nepříznivé, ale zjevně nepřátelské, přičemž s vývojovými obměnami tento stav trvá dodnes. Z této situace vyplývá i otázka vhodnosti aplikovatelných teoretických východisek. Jak se ukáže v průběhu textu, není v současnosti příliš efektivní pokoušet se v souvislosti s vymezením vztahu režim vs. politické strany uplatnit koncept cleavages či stranických rodin. Na jedné straně zde máme běloruskou společnost s minimálními sociálními rozpory, na druhé straně se setkáváme s režimní marginalizací stran, která všechny případné rozdíly, tak jak se začaly v rámci stranického spektra formovat ve zmíněném období do roku 1994/1996, prakticky stírá (srov. Holzer, Novák 2002: 45-49). V důsledku nedemokratických tendencí Lukašenkova režimu se v následujících letech postupně rozvinula prakticky jediná relevantní konfliktní linie *postoje k systému*, rozdělující politické strany na loajální a opoziční/antisystémové.

Soutěživý vs. nesoutěživý systém

Předpokládaná nesoutěživost systému vyplývá již z jeho nedemokratické podstaty, přesto takové tvrzení v běloruském případě není dostatečné. Skutečný stav se pokusíme „rozklíčovat“ na základě Sartoriho výkladu pojmů *soutěž* a *soutěživost* (Sartori 2005: 219 ad.).

Běloruský politický systém vytváří formální podmínky pro soutěž – legislativní především zákonem o politických stranách a volebním zákonem, čímž se otevírá prostor pro činnost politických stran a postavení jejich kandidátů do voleb (oficiálně bylo na konci roku 2011 zaregistrováno 15 politických stran, včetně 7 řadících se do opozičního tábora);³ institucionální role náleží vedle ministerstva vnitra zejména struktuře volebních komisí jakožto garantovi dodržování stanovených (volebních) pravidel. Tím je určena struktura soutěže s konkrétními pravidly hry neboli potenciální soutěživost. Nicméně již tato vlastní pravidla představují pro onu soutěživost významné limity (blíže zprávy ODIHR 2004 a 2004).

Praktická funkčnost stanovených pravidel soutěže z pohledu „neomezeného volebního soupeření a probíhání ostrých soubojů“ je výrazně deformována v neprospěch všech politických stran bez rozdílu jejich postoje k režimu, který naopak protežuje tzv. „nestraničné“ kandidáty

---

³ Mezi loajální subjekty se řadí: KPB (Kommunističeskaja partija Belarusi), AP (Agrarnaja partija), LDP (Liberalno-demokratičeskaja partija), BPP (Belorusskaja patriotičeskaja partija), BSSP (Belorusskaja socialno-sportivnaja partija), RP (Respublikanskaja partija), RPPS (Respublikanskaja partija truda i spravedlivosti) a SDPNS (Social-demokratičeskaja partija Narodnogo Soglasija). Do opozičního tábora patří Belorusskaja partija „Zeljonyje“, BSDP-H (Belorusskaja social-demokratičeskaja partija – Gramada), KChP BNF (Konservativno-Christianskaja Partija – BNF), AHP (Objediněnnaja graždanskaja partija), BSDH (Partija Belorusskaja social-demokratičeskaja Gramada), Partija BNF a PKB (Partija Kommunistov Belorusskaja) (Minjust 2011).

(srov. Sartori 2005: 220).⁴ Posuzovat reálnou soutěživost, respektive její účinnost, prostřednictvím výsledků uskutečněných voleb ve smyslu možného přiblížení se rovnoměrnému rozložení sil mezi hlavními stranami je vzhledem k platnému stavu věcí iluzorní (viz přehled a tabulky níže). Toto srovnání voleb však umožňuje odhalit jiná specifika, případně tendence režimu ve vztahu k běloruským politickým stranám.

Uvedeme si vybrané proměnné čtyř uskutečněných parlamentních voleb:⁵

- Volby do 13. Nejvyššího sovětu – 1995 (260 členů)⁶
  - počet zúčastněných stran: 34 stran sdružených do 6 volebních bloků;
  - počet registrovaných kandidátů se stranickou příslušností: n/a;
  - výsledek: 12 politických stran obsadilo 52,8 % mandátů (v tomto období nelze jednoznačně rozdělit subjekty na loajální a opoziční); z nich získaly dvě nejsilnější strany PKB a AP 74,3 % mandátů;
- Volby do Sněmovny reprezentantů – 2000 (110 členů)
  - volební účast v 1. kole 61,08 % (zvoleno 41 poslanců), ve 2. kole 53,78 % (zvoleno 56 poslanců); ve 13 volebních okruzích se volby opakovaly (v 1. opakovaném kole byli zvoleni 2 kandidáti (účast 72,6 %), ve 2. kole zbývajících 11 kandidátů (účast 55,07 %));
  - počet zúčastněných stran: 10, z toho 2 opoziční (zbytek opozice volby oficiálně bojkotoval);
  - počet registrovaných kandidátů se stranickou příslušností: 268, z toho 75 za opoziční strany;
  - výsledek: 6 (loajálních) politických stran obsadilo 14,5 % mandátů; z nich získaly KPБ (odštěpený nástupce PKB) a AP 68,8 % mandátů;
- Volby do Sněmovny reprezentantů – 2004 (110 členů)
  - volební účast 89,84 %, 1 mandát zvolen ve 2. kole;
  - počet zúčastněných stran: 10, z toho 5 opozičních;

⁴ Tato „deformace“ probíhá od obstrukcí s oficiální registrací nominovaných kandidátů, omezování volební kampaně a dezinformací médií až po částečné manipulace s hlasováním a sčítáním hlasů, včetně zneužívání institutu tzv. předtermínového hlasování. Viz již zmiňované monitorovací zprávy pozorovatelských misí OSCE ODIHR.

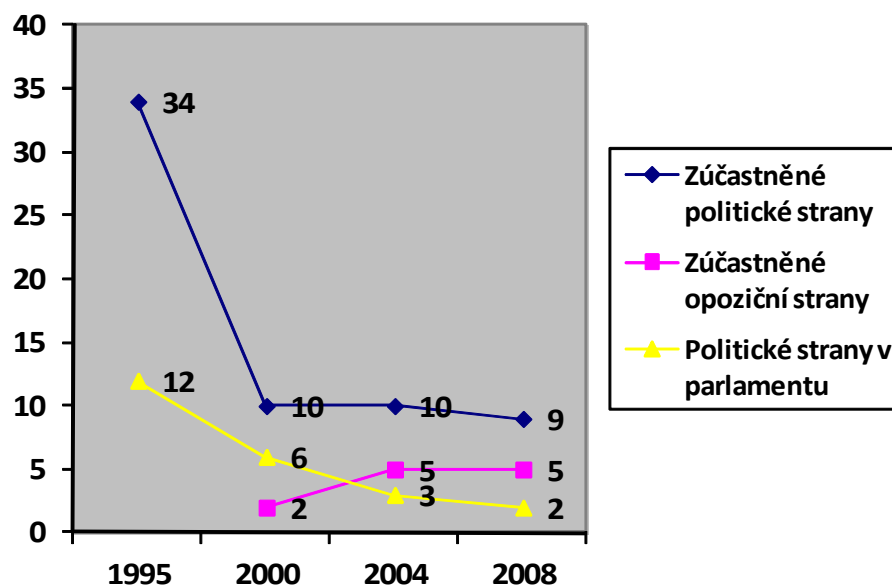
⁵ Všechny uvedené volby proběhly na základě dvoukolového většinového systému, přičemž pro zvolení kandidáta v prvním kole je nutné získat nadpoloviční většinu hlasů zúčastněných voličů. Podmínkou platnosti voleb je minimální účast více než 50 % registrovaných voličů.

⁶ Tyto parlamentní volby (první od vyhlášení nezávislosti v roce 1991) neproběhly podle standardních demokratických pravidel, přičemž jejich nedostatky se týkaly zejména nerovných podmínek vedení předvolební kampaně, nikoliv manipulací s výsledky.

- počet registrovaných kandidátů se stranickou příslušností: 169 z celkového počtu 359 zaregistrovaných osob, z toho 122 za opozici;
  - výsledek: 3 (loajální) politické strany obsadily 11 % mandátů; z nichž získaly KPB a AP 91,7 % křesel.
- Volby do Sněmovny reprezentantů 2008 (110 členů)
- volební účast 76,7 %, všechny mandáty obsazeny v 1. kole;
  - počet zúčastněných stran: 9, z toho 5 opozičních;
  - počet registrovaných kandidátů se stranickou příslušností: 81 z celkového počtu 263 zaregistrovaných osob, z toho 57 za opoziční strany;
  - výsledek: 2 (loajální) politické strany obsadily 6,4 % mandátů; z nichž získala KPB 85,7 % křesel.

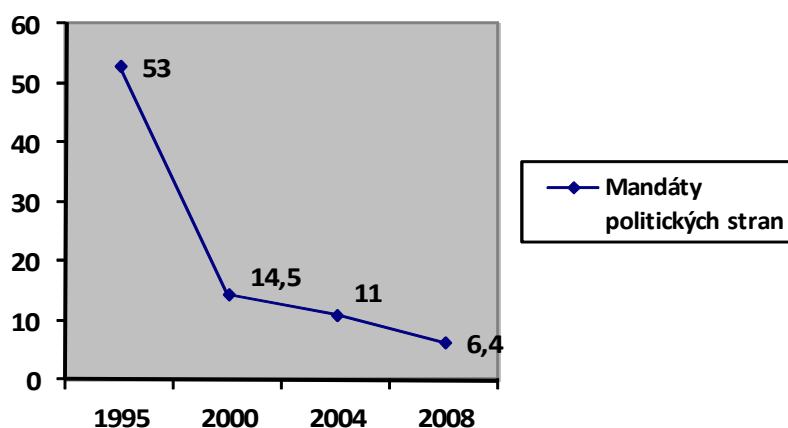
Zdroj: CKRB 2011; Kotljarov 2006: 197-218; ODIHR 2004, 2008; výpočty autora.

Graf 1: Zastoupení politických stran v parlamentních volbách (počet stran)

Zdroj: autor.

Graf 2: Podíl stranických mandátů v parlamentu (v %)

Zdroj: autor.

Výchozí poznámka k volebním výsledkům se musí týkat jejich podmínek, které byly pro jednotlivé volby do jisté míry odlišné: první proběhly v polodemokratické atmosféře, kdy byl proces formování nedemokratického režimu na samém začátku; druhé za většinového bojkotu opozičních stran; zatímco třetí a čtvrté naopak za jejich většinové účasti. Přesto je rozpoznatelný trend, že od nastolení a konsolidace nedemokratického režimu dochází k výrazné minimalizaci volebních zisků politických stran a jejich zastoupení v parlamentu. Zlomovým je z tohoto pohledu již zmíněný rok 1996, kdy byl rozpuštěn 13. Nejvyšší sovět, který tehdy vystupoval v roli výrazného konkurenčního politického aktéra s rýsující se profilací na prolukašenkovský a opoziční tábor, a nahradila jej nově ustavená Sněmovna reprezentantů, obsazená pouze loajálními poslanci. Tento přelom je názorně vidět na výrazném snížení zisku, respektive zastoupení politických stran mezi volbami v roce 1995 a 2000. Zatímco mezi těmito dvěma volbami se jednalo zejména o eliminaci zastoupení opozičních subjektů, mezi posledními třemi volbami, které již byly obsazovány loajálními poslanci, lze vysledovat rovněž jednoznačný trend vyřazení oficiální parlamentní přítomnosti i k režimu loajálních stran (pokles ze 6 na 2 subjekty). Loajálními stálicemi jsou v tomto smyslu komunisté (PKB/KPB), agráři (AP) a do voleb 2004 i liberální-demokraté (LDP), nicméně ani tyto v parlamentu „tolerované“ strany tak nemohou hovořit o relevanci či stabilní podpoře ze strany režimu.

Dominantní skupinu v tomto smyslu totiž představují poslanci oficiálně vedení v kategorii „bez stranické příslušnosti“ (*bepartijnnyj*). Obsazení mandátů v parlamentních volbách 2000 touto skupinou tak bylo hlavním důvodem poklesu zastoupení politických stran. Pomineme-li nyní další „neférové“ faktory, tak zastupování, obcházení či nahrazování instituce politických stran v praxi, aniž by musely být nezbytně vyloučeny z účasti na volebním procesu, je na oficiální procedurální

úrovni umožňováno používaným dvoukolovým většinovým volebním systémem, jehož prostřednictvím lze ze soutěže „automaticky“ vyřadit „nekonkurenceschopné“ stranické protikandidáty.

Nekonkurenceschopnost ve smyslu nedostatečné voličské podpory, aniž bychom však mohli hovořit například o skutečném významu role osobností, je přitom vyjma finálních volebních machinací způsobena nejen protežováním prorežimních kandidátů, ale také rozdělením politických stran na loajální a protilukašenkovské a zejména dlouhodobou nejednotností vlastního antisystémového opozičního tábora s neschopností představit společné kandidáty (Kotljarov 2006: 202-218). Fragmentace opozičního spektra přitom nevychází ani tak z deklarovaných ideologických či programových rozdílů, jako z osobních animozit jejich představitelů, preference rozdílných strategií postupu vůči režimu a celkové neschopnosti dosáhnout trvalejšího konsensu. Tomu odpovídají rovněž institucionální snahy na sjednocení opozice, které mají z dlouhodobého hlediska výrazně proměnlivou, respektive nízkou efektivitu. Navíc jsou zaměřovány zejména na aktivity spojené s prezidentskými volbami (Albin, Baluk 2004: 123-125; Konończuk 2005).

Přesto nelze jednoznačně tvrdit, že výsledná struktura Lukašenkova loajálního parlamentu je dosažena pouze strategií režimu. Samozřejmě že pro jeho mocenskou strukturu nedisponující oficiální režimní stranou je výhodnější obsazovat parlament osobami, které nejsou navázány na další, byť loajální, politické subjekty.⁷ Na druhou stranu, nominaci prostřednictvím oficiálně deklarované nestraničnosti využívají rovněž členové politických stran.⁸ Důvodem může být jak přizpůsobení se dané situaci neboli snaha vyhnout se protistraničným obstrukcím ze strany režimu, tak přetrvávající nízká důvěra obyvatel k politickým stranám (Kotljarov 2006: 219-221; NISEPI 2008, září). Logicky se nabízí otázka, do jaké míry jsou takoví poslanci skutečně loajální režimu a do jaké míry reprezentují i partikulární (straničné) zájmy. Kromě toho zde figuruje blíže nespecifikovatelná skupina tzv. „nezávislých“ kandidátů, která se neřadí do loajálního ani opozičního tábora.⁹

Skutečnou strukturu uvedených skupin kandidátů v parlamentu tak můžeme s ohledem na nedostatečnou dostupnost informací pouze odhadovat. V této souvislosti nelze přitom opomenout postupné zformování šestičlenné opoziční skupiny „Respublika“ v rámci parlamentu

⁷ Poslanci pocházejí většinou z řad tzv. prezidentské mocenské vertikály, vedoucích představitelů byrokracie, vysokých škol, nemocnic, kultury i průmyslových podniků.

⁸ Například v roce 2000 byl jako poslanec bez straničné příslušnosti zvolen jeden z vedoucích představitelů opoziční AHP, který předtím pozastavil své členství ve straně.

⁹ Ve volbách v roce 2008 volilo podle průzkumu veřejného mínění prorežimní kandidáty 30,8 % respondentů, „nezávislé“ kandidáty 16,4 %, zatímco opozici pouze 4,9 % (NISEPI 2008, prosinec).

ustaveného po volbách 2000 (Albin, Baluk 2004: 124). Pět z těchto poslanců bylo zvoleno v kategorii „nestraníků“ a jeden za loajální politickou stranu SDPNS. To na jedné straně vypovídá o určitém „opozičním“ potenciálu i v rámci loajálního parlamentu, ale na druhé straně se spíše jedná o ojedinělý jev, který konkrétně vzešel z ještě nepříliš zdařené režimní reжіe daných voleb, jak vyplývá z dalšího textu. Naopak je nutné předpokládat, že pokud (by) se do parlamentu skutečně dostali zástupci opozice či „nezávislí“ kandidáti, možnosti těchto poslanců vykonávat opoziční/nezávislou politiku (by) byly nejen výrazně omezené samy o sobě, ale také (by) byly režimem cíleně omezovány na minimum.

Vraťme se nyní k otázce soutěživosti systému. Systém není soutěživý z pohledu faktické možnosti politických stran (kterou by připustil sám režim) získat zastoupení v legislativním orgánu odpovídající jejich skutečným volebním ziskům, neboli z pohledu možnosti rovnocenně soutěžit s režimem podporovanými kandidáty. To platí nejen v parlamentních, ale i prezidentských a místních volbách. Přesto se mohou strany, včetně antisystémových, oficiálně účastnit voleb a voliči mají možnost vyjádřit jim volební podporu, aniž by jim z tohoto titulu hrozil nějaký postih. Nejedná se tedy z hlediska možnosti volby ani o čistě formální soutěž. Voliči také nejsou v masovém měřítku bezprostředně nuceni hlasovat pro loajální, respektive režimem podporované kandidáty. Pokud v tomto směru probíhá určité ovlivňování, pak spíše k hlasování v „předtermínu“.¹⁰

Vlastní hlasování však představuje až druhou fázi „soutěživosti“. Skutečný stav věcí je do značné míry formován již vstupními registračními podmínkami pro (stranické) kandidáty – jestli režim těmto kandidátům dovolí v průběhu registrace vůbec do soutěže vstoupit. Analýzu by si přitom zasloužil celý tento proces, rozlišením mezi způsoby nominace a jejich účinností počínaje.¹¹ Text se však také s ohledem na jeho rozsah zaměřuje zejména na data ukazující na úspěšnost (opozičních) politických stran během tohoto vstupního procesu (viz tabulka 1), přičemž určitou překážku při zpracování představuje rovněž odlišná dostupnost datových podkladů u jednotlivých voleb.

---

¹⁰ Předtermínové hlasování umožňuje fakticky odstartovat hlasování pět dnů před oficiálním termínem voleb. Deklarovaným důvodem je poskytnutí možnosti hlasovat i těm voličům, kteří se v den voleb nebudou vyskytovat v místě svého bydliště. Předtermínové hlasování ovšem podléhá i z oficiálního hlediska nedostatečné kontrole a zabezpečení (mj. stačí přítomnost dvou členů volební komise) a svou netransparentností představuje jednoduchý prostředek pro manipulaci s hlasovacími lístky. Mohou se vyskytnout případy různě intenzivního neoficiálního tlaku na voliče. Například v podobě místních hlasovacích „pokynů“ zaměstnancům státních institucí a vysokých škol nebo studentům či příslušníkům vojenské základní služby. Nejčastěji se jedná o hrozbu profesního postihu, přičemž její reálnost je opět různá. Také je nutné brát v potaz, že parlamentní volby mají z hlediska režimu mnohem menší význam než prezidentské (ODIHR 2004: 17-19; ODIHR 2008: 19-21).

¹¹ Nominace může probíhat prostřednictvím pracovních kolektivů, politických stran či individuálních nominací, přičemž straníční kandidáti využívají poslední dva způsoby (bližší například ODIHR 2004: 7-10).

Tabulka 1: Vybrané ukazatele registračního procesu v parlamentních volbách

Proměnná	Volby ¹		
	2000	2004	2008
Kandidáti celkem: Nominovaní/registrovaní (%)	-	692/359 (51,9 %)	365/263 (72 %)
Straniční kandidáti celkem: Nominovaní/registrovaní (%)	- /268	316/169 (53,5 %)	118/81 (68,6 %)
Kandidáti stranické opozice: Nominovaní/registrovaní (%)	-/75	165/104 (63 %) ² 3	83/57 (68,7 %) ³
Poměr registrovaní straniční kandidáti/všichni kandidáti (v %)	-	47 %	30,8 %
Poměr registrovaní opoziční kandidáti/všichni kandidáti (v %)	-	29 %	21,7 %
Poměr registrovaní opoziční kandidáti/straniční kandidáti (v %)	28 %	61,5 %	70,4 %

Poznámky:

1. Údaje o počtech kandidátů se mohou v jednotlivých zdrojích lišit v závislosti na tom, z jaké fáze registrace jsou sesbírány (například probíhají odvolání, kandidáti se vzdávají kandidatury a volební komise dodatečně odebírají některé registrace).

2. Včetně individuálních nominací opozice navrhla celkem 232 kandidátů, přičemž zaregistrováno jich bylo 122, tzn. úspěšnost 52,6 %.

3. Úspěšnost registrace u loajálních stran se v roce 2004 pohybovala nad 30 % (například LDP se podařilo zaregistrovat ze 107 pouze 38 kandidátů, tj. 35,5 %), zatímco ve volbách 2008 byla prakticky identická jako u opozice (68,6 %).

Zdroj: CKRB 2011; Kotljarov 2006: 197-218; ODIHR 2004: 7-10; ODIHR 2008: 10; výpočty autora.

Oficiální údaje za poslední troje, respektive dvoje volby potvrzují, že již v registrační fázi dochází ke snížení potenciálu politických stran a naopak upřednostňování nominací „nestraničných“ kandidátů (s převažující formou nominace skrze pracovní kolektivy). Zatímco ve volbách 2004 činil podíl stranických kandidátů na všech registracích téměř 50 %, v roce 2008 toto číslo kleslo o třetinu. Z pohledu rozlišení loajálních a opozičních subjektů, v roce 2004 měly ty loajální zhruba poloviční úspěšnost registrace svých navržených kandidátů oproti opozici, přičemž v posledních volbách byla úspěšnost u obou skupin prakticky stejná a činila téměř 70 %. Zastoupení opozice je pak z hlediska poměru ke všem registrovaným stranickým kandidátům vysoké – ve volbách 2004 to bylo 62 % a ve volbách 2008 70 % kandidátů.¹² Záhada těchto, v podmínkách nedemokratického režimu zdánlivě nadstandardních, čísel je odhalena, podíváme-li se na podíl opozičních kandidátů ve vztahu ke všem registracím, který v posledních dvou volbách činil 29 a 22 %. Registrovaní kandidáti opozičních subjektů jsou celkově výrazně přečíslováni nestraničnými kandidáty, přičemž v úvahu je také nutné brát fakt, že představitelé opozice nejsou v jednotlivých volebních obvodech zastoupeni po jednom, ale v řadě případů se překrývají. Z čísel vyplývající převaha kandidátů opozičních stran před loajálními stranami pak spíše než

¹² Skokový nárůst mezi volbami v roce 2000 a 2004 přitom patrně nesouvisí se změnou registrační taktiky stran či režimu, ale spíše s většinovým bojkotem voleb 2004 opozicí.

o jejich skutečné převaze dokládá, že představitelé loajálních subjektů využívají výše uvedenou strategii „nestraničských“ nominací – viz pokles nominovaných osob v posledních dvou volbách téměř na čtvrtinu (z cca 151 na 35). Na druhou stranu, rovněž opozice nominovala ve volbách 2008 o polovinu kandidátů méně než v roce 2004.

Z hlediska schopnosti objektivní interpretace se opět dostáváme do neurčité roviny „tušení stínu a tušení souvislosti“. Ačkoliv je zřejmé, že režim brání různými obstrukčními nástroji a postupy nominací i registrací kandidátů opozice, respektive politických stran, můžeme pouze odhadovat míru takových zásahů. Nicméně lze konstatovat, že snadnější i používanější „manipulační“ potenciál představuje proces sčítání hlasů, zejména prostřednictvím předtermínového hlasování,¹³ než fáze registrace. Z pohledu přesného určení zde působí několik překážek, přičemž tou první a zásadní je, do jaké míry jsou tyto zásahy systematicky řízeny, nebo naopak svévolně vykonávány jednotlivými volebními komisemi na základě více či méně konkrétních pokynů ze strany centrálních orgánů (blíže zprávy OSCE/ODIHR). Na druhou stranu nelze pominout ani faktor vlastní opozice, kde sehrává svou roli již zmíněná nejednotnost, případně doplňovaná větší či menší rezignovaností a skepsí jejích představitelů.

Prosté konstatování, že režim zamezuje opozici účastnit se voleb, je nepřesné. Nicméně bez ohledu na stupeň „férovosti“ registračního procesu se ukazuje, že případným registračním úspěchem prakticky (nejen) pro opoziční strany „skutečná“ soutěživost končí. Stupeň soutěživosti je určován stanovenou mírou ne-funkčnosti pravidel (jejich jednostranně řízenou funkčností), jejíž cílem je zaručit požadovaný ideální výsledek pro režim a vymezit „zisk“ pro ostatní aktéry – loajální i opoziční strany. Smysl tohoto postupu spočívá v legitimizační funkci voleb – vítězství nestraničských kandidátů legitimizuje vládní elitu a režimní struktury, zatímco registrace a účast politických stran a jejich případný „zisk“ (byť omezený) slouží režimu jako ukazatel politické plurality (srov. Hlaváček 2007).

Na druhou stranu, režimní cílená a řízená kontrola zisku politických stran (nikoliv jejich prostý zákaz) ukazuje, že z pohledu možných alternativ nazíraných režimem – „vědomí, že by na trh mohl vstoupit nový konkurent a že by široké masy mohly změnit svoji loajalitu“ – lze s nadsázkou hovořit o prvcích soutěživosti, i když v obrácené logice, než jak o nich uvažuje Sartori (srov. Sartori 2005: 223-224). Reálně však v doposud uskutečněných volbách vznik takového konkurenta režim neohrožoval a smyslem kontroly bylo a je zejména dosáhnout uvedené „ideální“ úrovně legitimacy, protože podstatná (i když klesající) část společnosti stále

---

¹³ Například ve volbách 2008 hlasovalo tímto způsobem, který podléhá výrazně menší kontrole volebního procesu, 26 % voličů (ODIHR 2008: 19).

vědomě podporuje Lukašenkův režim a jeho elity (NISEPI 2005, březen; NISEPI 2008, prosinec).¹⁴ Jedná se tedy o určitý tržní monopol, kdy však podmínky fungování trhu upravuje ve svůj prospěch sám jeho dominantní aktér. Z tohoto hlediska neexistuje jiný politický aktér, který by s ním mohl soutěžit, přičemž v uskutečněných parlamentních volbách prozatím patrně nenastala situace, kdy by na základě dostupných informací deformace pravidel (konkrétně manipulace s volebními výsledky) přesáhla míru, kterou by měl monopol reálně disponovat na základě průzkumů veřejného mínění. Manipulace s hlasy se tak blíží spíše řádu jednotek než několika desítkám procent hlasů (srov. ODIHR 2004: 18-19; ODIHR 2008: 20-21).¹⁵ Naproti tomu, v případě konání skutečných soutěživých voleb by se tento monopol ocitnul v otevřeném konkurenčním prostředí a potenciálně by na něj působila řada dalších faktorů, které by jeho volební zisk mohly oslabovat.

Ze srovnání tří posledních voleb vyplývá, že si režim pojišťuje průběh volebního procesu a jednoznačné vyznění výsledků ve všech jeho fázích – nominací počínaje a konečnými výsledky konče. První volby z roku 2000, pořádané po protiústavním referendu 1996, byly z hlediska režimní rezie značně neuspořádané. Probíhala dvě kola, protože v 1. kole nebyla za průměrné účasti 61 % voličů zvolena ani polovina mandátů; navíc ve 13 obvodech nebyly volby kvůli nízké účasti uznány za platné a konaly se znovu, rovněž ve dvou kolech. Volby 2004 proběhly za účasti téměř 90 % voličů a ve druhém kole se obsazoval pouze jeden mandát. Stěží lze předpokládat, že by se za čtyři roky takovým způsobem přirozeně proměnilo a stabilizovalo chování váhavého elektorátu. S ohledem na vysokou volební účast v těchto volbách je rovněž nutné vzít v úvahu, že ve stejný termín probíhalo referendum odstraňující z ústavy pasáž týkající se omezení výkonu prezidentské funkce na maximálně dvě období. Jinými slovy, bylo nutné zajistit vysokou legitimitu tomuto procesu. Poslední volby v roce 2008 proběhly zcela bez komplikací, když byly v prvním kole za účasti 77 % voličů obsazeny všechny mandáty; byť v některých případech s velmi těsnou většinou - například 50,1 či 50,4 % hlasů (CKRB 2011). Režim tak dostává volby a parlament pod stále tužší kontrolu, což nejlépe znázorňuje výrazný rozdíl mezi volbami v roce 2000 a 2008.

¹⁴ Poslední parlamentní volby považovalo v průzkumu za svobodné 49 % respondentů, za nesvobodné 27 % (NISEPI 2008, prosinec). V roce 2011 zaznamenává důvěra obyvatel v Lukašenkův režim v důsledku probíhající ekonomické krize výraznější pokles, což však nevypovídá o stálosti tohoto jevu, ani o paralelním nárůstu podpory opozice (viz průzkumy NISEPI z roku 2011, například NISEPI 2011, září; Klysiński 2011).

¹⁵ Závěry je nutné brát s rezervou, protože ani jeden zdroj – průzkumy veřejného mínění a monitorovací zprávy – nelze pokládat za bezvýhradně objektivní a spolehlivé. Mj. na ně působí překážky kladené pozorovatelům během kontroly celého volebního procesu, stejně jako faktor strachu obyvatel vyjadřovat své názory. Velkou neznámou představuje například skupina 48 % respondentů, kteří v průzkumu neodpověděli, koho a zda vůbec volili (NISEPI 2008, prosinec).

Nutno připomenout, že vzniku relevantní stranické konkurence nebrání pouze zneužívání daných pravidel režimem v její neprospěch či nejednotnost vlastního opozičního/stranického tábora, ale rovněž nedostatečná organizační a členská základna vlastních politických stran a zejména již naznačená minimální sebeidentifikační vazba mezi nimi a běloruskou společností neboli slabé sociální ukotvení (blíže Hlaváček 2010).

Shrnuto, systém vytváří soutěž jakožto nezbytná pravidla hry, ale jejich podoba a zejména funkčnost je deformována v neprospěch potenciálních konkurenčních aktérů. Účinnost soutěže neboli míra soutěživosti je z pohledu reálné výše možných volebních zisků politických stran v podstatě nulová. Nicméně, z hlediska režimem „očekávaných reakcí“ lze o prvcích soutěživosti ve smyslu uvědomování si potenciální konkurence hovořit.¹⁶ Prozatím však nemohla být vyzkoušena skutečná síla těchto „očekávaných reakcí“, protože (opoziční) politické strany doposud nedosáhly dostatečně konkurenceschopné úrovně (především co se týče jejich mobilizačního potenciálu ve společnosti). Je zřejmé, že prosté označení daného stavu jako nesoutěživý systém bez adekvátního dovětku je z hlediska nedostačující schopnosti tohoto termínu pokrýt běloruská specifika nepřesné. V tom případě by již bylo vhodnější za tímto účelem použít pracovní označení *kvazisoutěživý* systém.

Protistranictví, monopartismus, ...

Nechme nyní stranou předchozí závěr a přijměme tvrzení, že běloruský systém je fakticky nesoutěživý. Takový systém může mít – nazíráno Sartoriho optikou – negativní protistranické vymezení, případně by měl směřovat k jednostranictví (Sartori 2005: 50-51). Vzhledem k reálné pozici politických stran v politickém systému a jejich dlouhodobé systematické marginalizaci bez ohledu na loajalitu působí systém jednoznačně protistranicky. Na druhou stranu, s ohledem na faktickou legitimizační funkci, která je jim ve formě vlastní (byť vzhledem k zisku formální) účasti na volebním procesu přisouzena, zastávají v politickém systému do jisté míry významnou roli. Bezprostředně však nemohou ovlivňovat nejen tuto roli, ale ani systém jako takový. Vystupují tak v pozici režimního nástroje, nikoliv klíčového politického aktéra.

Označit současný stav za systém jedné strany není možné, protože de jure i de facto je existence stranického pluralismu povolena. Nabízí se nesoutěživá varianta pragmatické hegemonické strany, vedle níž mohou formálně existovat další subjekty. Nicméně tato možnost také není jednoznačná. Za prvé, běloruské strany mohou soutěžit minimálně formálně (srov. Sartori 2005: 235). Za druhé zde máme klíčovou otázku existence vlastní formálně

¹⁶ To platí i v případě komunálních a prezidentských voleb.

institucionalizované režimní politické strany. Již bylo uvedeno, že taková oficiální stranická struktura v Lukašenkově režimu dosud neexistuje. Skutečný stav věcí má však výrazně komplexnější charakter a do značné míry se s jeho oficiální podobou rozchází.

Jedním z možných pohledů je rozbor užitého sousloví „formálně institucionalizovaná“ strana. V předchozí části jsme se zabývali kategorií nestranických poslanců, kterou tvoří (až na výjimky) vybraní zástupci prezidentské vertikály, respektive osoby pocházející z režimu loajálních struktur, a to na základě nominace uskutečněné v souladu s prezidentskou administrativou. Někteří běloruští politologové přitom pokládají tento jev za důkaz existence „formálně nelegalizované strany moci“ (Čudakov 2005: 186-187). Kromě toho se v posledních letech objevují signály označující změnu Lukašenkova přístupu, který doposud nevykazoval směřování k jakékoliv stranické institucionalizaci. V roce 2007 byl oficiálně založen subjekt Bílá Rus (*Belaja Rus*), který se prezentuje jako celorepublikové společenské sdružení zaměřující se na „sjednocení progresivních společenských sil s cílem vybudování silného a prosperujícího Běloruska“, což je také Lukašenkem proklamované motto. Současný vývoj přitom Bílá Rus charakterizuje jako „novou etapu“ rozvoje Běloruska, která mj. vyžaduje „aktivizaci činnosti institucí občanské společnosti“ a „zformování zodpovědného vztahu občanů k minulému, současnému i budoucímu vývoji svého státu“ (Belaja Rus 2011). O prorežimní orientaci subjektu přitom není třeba pochybovat, neboť jeho členové se angažovali v podpoře Lukašenka během prezidentských voleb, a jeho vedení pochází z režimních struktur (v čele stojí od počátku Alexandr Radkov, jeden z vrcholných představitelů prezidentské administrativy). Poslední vývoj tohoto „společenského hnutí“, které k srpnu 2011 disponovalo deklarovanou členskou základnou v počtu 123 tisíc občanů, přitom naznačuje, že by se mohlo transformovat v politickou stranu. Na setkání předsedy Sněmovny reprezentantů s představiteli Bílé Rusi, které rovněž proběhlo v srpnu 2011, předseda parlamentu Rubinov prohlásil, že nastala chvíle, aby toto hnutí povýšilo, respektive aktivizovalo svoji politickou roli a přeměnilo se ve stranu. Zároveň zdůraznil její charakter jakožto iniciativy projevené „zdola“ samotnými občany (Belta 2011).

Nacházíme se tedy na konci roku 2011 v situaci, kdy můžeme předpokládat brzký vznik skutečné „proprezidentské“ strany? Je zjevné, že již v této chvíli tento subjekt sehrává posilující roli coby významného podporovatele režimní politiky. Bílá Rus se ale prezentuje jako společenská iniciativa, nikoliv jako struktura reprezentující režim. A z pozice zachování jednoznačné vazby na občanskou iniciativu zdola je patrně nutné nahlížet i na její případnou přeměnu ve stranu, přinejmenším v prvním období takové přeměny. Vytvoření oficiální „strany moci“ v její „čisté“ formě by totiž bylo za stávajících podmínek spíše kontraproduktivní. Lze

předpokládat, že takový proces by vedl 1) k další deformaci volební soutěže v souvislosti s protežováním Bílé Rusi, čímž by se snižoval legitimizační přínos účasti ostatních politických stran; 2) vyžadoval by existenci do značné míry nových mocenských paralelních stranických struktur, což by kladlo další nároky na jejich kontrolu a řízení ze strany prezidentské vertikály; a 3) je nutné brát v úvahu výše zmíněnou nízkou míru sebeidentifikace obyvatel s institucí politických stran jako takovou, jejíž význam navíc sám Lukašenko dlouhodobě zpochybňuje. V neposlední řadě by také musela být předefinována pozice „nestranických“ kandidátů, oné formálně nelegalizované strany moci, jakožto dosavadní dominantní síly.

Můžeme tedy předpokládat zachování oficiálního odstupu režimu od nového subjektu, který i po případné transformaci ve stranu bude nadále prezentován jako „nezávislá“ iniciativa projevující podporu režimu. Jinými slovy, může být v této podobě využit jako nový režimní legitimizační prvek. (Dá se z tohoto pohledu chápat pokračující minimalizace zisku (loajálních) politických stran ve volbách jako proces vytvářející volný operační prostor pro nový subjekt?) Na druhou stranu je otázkou, do jaké míry občané skutečně uvěří, že nový politický subjekt vzešel skutečně ze samotné společnosti, a nikoliv z popudu Lukašenkova režimu.¹⁷

Jakým způsobem lze tedy současný stav v Bělorusku dále klasifikovat? V současnosti se nejedná o pluralitní soutěživý systém, ale ani nesoutěživý s jedinou či hegemonickou stranou. Ze strany režimu jsou politické strany prakticky zcela vyřazeny z výkonu politického procesu bez ohledu na jejich loajalitu, opozičnost či účast ve volbách – zřetelný *protistranický a nesoutěživý* prvek. Přesto v zemi formálně i fakticky působí loajální i antisystémové strany, které se ze své vůle mohou účastnit v režimem pořádaných volbách, čímž se podílí na jeho legitimaci – deformovaný *soutěživý* prvek. Na jedné straně se nabízí kategorizace ad hoc, na straně druhé vyvstává otázka, jestli je současný stav nezbytně nutné jednoznačně definovat a nestačí pouhý výčet jeho příznaků. Kam takové úsilí o definici a kategorizaci může dojít, ukazuje příklad běloruských politologů, kteří používají termín „kvazidvoustranický systém“, kdy jednu stranu reprezentuje výše uvedená neformalizovaná „strana moci“ nestranických kandidátů prezidentské vertikály a druhou stranu všechny opoziční demokratické strany jako celek (Čudakov 2005: 187-188). Tato dichotomie ovšem vychází z obecných podmínek nedemokratického režimu, ve kterém se zřetelně vyděluje prorežimní a antisystémový tábor, a nesouvisí s činností politických stran jako takovou. V běloruském případě existuje vedle uvedené „strany moci“ řada dalších stran a „demokratickou“ opozici nelze považovat za jednotnou a zejména konkurenceschopnou natolik, aby měla šanci

---

¹⁷ V průzkumu veřejného mínění na otázku případného členství v nové straně Bílá Rus, pokud by vznikla, odpovědělo zamítavě 83 % respondentů (NISEPI 2011, září).

vystřídat prorežimní subjekt. Ke změně by došlo, pokud by se tato opozice sjednotila s účelem vytvoření celospolečenského hnutí, jehož cílem by byla změna režimu a nastartování systémové tranzice, ale v tom okamžiku bychom se vrátili na vlastní začátek formování stranického systému.

Až další vývoj v souvislosti s vývojem postavení a struktury subjektu Bílá Rus ukáže, jestli se Lukašenkův režim bude přibližovat osobitě variantě pragmatické hegemonické strany. Prvním takovým ukazatelem může být průběh a výsledek parlamentních voleb, které se uskuteční na podzim roku 2012.

Systém politických stran

Na závěr se v krátkosti zastavme u otázky, do jaké míry je pozice stran v Bělorusku stabilizovaná, případně do jaké míry můžeme operovat s termínem systém stran. Z pohledu režimem vymezené role pro politické strany a dlouhodobé systematické minimalizace jejich vlivu vypadá stav jako ustálený. Problém spočívá v tom, že tato minimalizace vlivu neustále pokračuje, stejně jako vstupuje na scénu nový prorežimní subjekt s neukončeným vývojem. Danou situaci politických stran nemůžeme považovat za stabilní, a to nejen z pohledu vlastních stran, což je v daných podmínkách přirozené, ale ani z pohledu režimu, neboť vývoj režimního postoje k nim zjevně není dokončen. Nikoliv však ve smyslu úvah nad možným „otevíráním“ prostoru pro politické strany, ale naopak ve smyslu využívání existence stran ve svůj prospěch. Další podobu přístupu režimu k politickým stranám tak lze pouze předpokládat.

Pokud jde o zaujetí stanoviska k systému stran v Bělorusku, zjevně nelze plnohodnotně použít koncepty, které primárně vycházejí z podoby interakcí mezistranické soutěže, respektive z koexistence politických stran v jednom státě, přičemž důraz kladou na analýzu vnitřních struktur jednotlivých stran i na jejich srovnání jako celku (Novák 1997: 45; Sartori 2005: 55). Analýza vnitřní struktury a činnosti běloruských stran a jejich kategorizace dle počtu, velikosti či ideové a programové orientace je pro účel charakteristiky stranického systému zavádějící, protože vzhledem k existujícím podmínkám nedemokratického režimu nevypovídá o reálném postavení stran v politickém systému. I tato analýza má bezpochyby svůj význam, ale spíše pro okamžik systémové změny, kdy důkladná znalost „počátků zrodu“ jednotlivých stran a vzájemných vztahů může sloužit jako indikátor jak relevantních politických aktérů, tak počátečního charakteru vývoje stranického systému. To se týká i jediné současné relevantní linie prezentující postoj stran k režimu a vyjádřené póly *loajální* x *opoziční*, od které se rovněž odvozuje mezistranická spolupráce překračující obvyklé ideově-programové rozpory.

Pro náš účel je důležitější zabývat se primárně nikoliv stranami jako takovými, ale jejich interakcemi v rámci politického systému jako celku, respektive s tímto systémem. To znamená, jestli mohou dané politické strany získat reálné politické zastoupení v parlamentu a podílet se na výkonu politické moci. Což nepopírá souvislost s tím, jestli mohou strany realizovat kompletní otevřenou (nejen) mezistranickou soutěž (srov. Novák 1997: 46). Z předchozího textu jasně vyplývá, že běloruské strany možností plnohodnotné soutěže ani podílu na moci nedisponují, a to bez ohledu na postoj k režimu.

Označit současný stav běloruských politických stran za systém je nepřesné, protože se o systém v pravém slova smyslu nejedná. Stejně tak nemá smysl polemizovat o vhodnosti použití pojmu „systému státostrany“, protože jak jsme již uvedli v předchozí části, není ani ten ve stávající fázi vývoje vhodný (Sartori 2005: 55 ad.). Pokud ale přece jen považujeme za nutné dát daný stav do souvislosti s pojmem systém, pak lze maximálně hovořit o *kvazistranickém* systému (srov. termíny *spektrum politických stran* či *protosystém*; Balík 2000: 102; Albin, Baluk 2004: 127). Na jedné straně zde máme daný postoj režimu ke stranám a pozici, kterou jim přisuzuje, na druhé straně zde působí vlastní činnost a postoje politických stran k režimu. Ty jsou sice na jedné straně cíleně omezovány, ale na druhé straně se v oblasti vlastní programatiky a zejména v aktivním přístupu k účasti ve volbách chovají, jako by se pohybovaly ve standardním strukturovaném a soutěživém systému, aniž by si uvědomovaly vlastní reálné šance a limity. Především pro antisystémové opoziční strany je tento postoj schizofrenní, i když do značné míry pochopitelný, protože účast ve volbách těmto subjektům poskytuje prakticky jedinou oficiální možnost, jak se prostřednictvím účasti na politickém procesu zviditelnit před voliči. Otázkou zůstává, do jaké míry je tento postup efektivní, či nikoliv.

Závěr

Vrátíme-li se k tezi přijaté v úvodu, že „*běloruské politické strany se od roku 1996 pohybují v „kvazisoutěživém“ a „kvazistranickém“ systému a zároveň působí na pomezí politického systému bez přímého vlivu na jeho funkčnost*“, můžeme hovořit o její platnosti. S tím dovětkem, že navzdory nemožnosti jeho ovlivňování se strany částečně podílejí na jeho legitimaci. Volba označení „kvazistranický“ vychází z dané situace, kdy se snaha o jednoznačnou charakteristiku stranického systému jeví jako neúčelná, protože se případ vymyká standardním typům. Pokud ale připustíme existenci systému stran, vzhledem k daným podmínkám a pozici stran v Lukašenkově nedemokratickém režimu je nejvhodnější (a nejméně a priori omezující) uvedené označení *kvazistranický systém* (srov. Sartori 2005: 258).

S ohledem na aspekt soutěživosti lze paralelně použít termín *kvazisoutěživý systém*. Tento pojem má obsáhnout ten paradoxní stav, kdy se v daných podmínkách soutěže Lukašenkova nedemokratického režimu objevují vedle zjevných protistranických prvků také omezené soutěživé prvky (včetně oficiální existence a účasti opozičních – antisystémových – stran). Nicméně celkově převažuje nesoutěživý charakter, kdy cílenou deformací volebního procesu využívá režim politické strany k posílení vlastních pozic. Na prvním místě se jedná o nástroj legitimize režimu ve formě zapojení stran do oficiální účasti (nejen) v parlamentních volbách. Na druhém místě sehrává svou roli současná možnost rozdrobovat díky volební účasti opozice její konkurenční potenciál. Opoziční politické strany totiž přistupují na „Lukašenkovu hru“ na stranický systém a volební soutěž, což jim do značné míry odebírá schopnost koncentrovat se na sjednocení opozičního tábora a jednotný postup vůči režimu. Režim tak danou situaci dokáže současně využívat k posilování svých pozic a zároveň k oslabování pozic opozice. Naopak zaujetí represivního přístupu v podobě plošného zákazu antisystémových stran by mohlo výrazně posílit jejich schopnost ke sjednocení opozičního tábora, stejně jako zvýšit protirežimní mobilizační potenciál ve společnosti.

Fungování tohoto mechanismu je umožněno díky přetrvávající vhodné konstelaci několika doplňujících se prvků: 1) režim dosud disponuje relativně vysokou reálnou podporou společnosti; 2) opozice je fragmentovaná a neschopná dlouhodobě zaujímat společný postoj; 3) opozice není ve společnosti většinově pokládána za protirežimní alternativu, ale rovněž za zdiskreditovaného aktéra; 4) přetrvává nízká vazba mezi politickými stranami a společností; a 5) manipulace s volebními výsledky se prozatím pohybuje v rámci určitých hranic v tom smyslu, že důvěra voličů ve spravedlivost voleb dosud převažuje nad nedůvěrou.

V okamžiku, kdy se jeden či více z uvedených prvků začne odchylovat od svých stávajících parametrů, lze předpokládat rozkolísání celkové stability, kterou dosavadní přístup režimu k (opozičním) politickým stranám vykazuje. Nejnáchylnější ke změně je přitom výrazně provázaný první a poslední prvek. Trvajícím pokles podpory obyvatel bude režim nucen kompenzovat většími volebními manipulacemi a represivními opatřeními. Tím se však bude zvyšovat nedůvěra voličů ve spravedlivý průběh voleb, což povede k dalšímu poklesu důvěry v režim. Nicméně taková situace nutně neznamená, že se začne automaticky vyvíjet ve prospěch reálného nárůstu mocenského potenciálu (opozičních) politických stran podílet se na politickém procesu. Z tohoto pohledu zde bude sehrávat svou roli řada dalších proměnných, změnami ve struktuře, cílech a strategiích v rámci vlastního stranického tábora počínaje. Neméně podstatnými proměnnými bude probíhající pohyb v táboře „nezávislých“ či „nestranických“ kandidátů,

většinou navázaných na stávající byrokratické a hospodářské režimní struktury, které mohou v dalším vývoji politické strany jakožto rozhodující politické aktéry opět zcela zastoupit.

Z uvedeného je zřejmé, že ačkoliv se v případě Běloruska pohybujeme již od roku 1996 ve stabilizovaném nedemokratickém režimu, jeho vztah k politickým stranám za stabilizovaný a dokončený považovat nelze. Na jedné straně můžeme hovořit o zjevném protistranickém negativním trendu, zatímco na druhé straně se potenciálně rýsuje vznik prorežimního stranického subjektu, což může souviset s tím, že důvěra obyvatel ve stávající systém se přece jen postupně vyčerpává. Kromě toho je nutné brát v úvahu destabilizační potenciál probíhající ekonomické krize, která v roce 2011 výrazným způsobem dopadla na společnost. Za stávajícího stavu, pokud chceme zachytit vývoj od vzniku Lukašenkova režimu až do současnosti, tak nemůže být jakákoliv snaha o klasifikaci postavení politických stran, ať už za využití existujících či ad hoc konceptů, chápána jako konečná a vyčerpávající, ale primárně jako pracovní. V neposlední řadě je nutné brát v úvahu, že problematika postavení politických stran v současném Bělorusku obsahuje mnohem širší spektrum proměnných, než které byl schopen tento text postihnout.

Literatura

- Albin, B. – Baluk, W. (2004, eds.): Białoruś, Wrocław, Wydział Nauk Społecznych U. Wr. – Wydawnictwo Arboretum.
- Balík, S. (2000): Komunistické strany v Bělorusku, in: J. Holzer (ed.): Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách, Brno, MPÚ, s. 87-107.
- Belaja Rus (2011), webová prezentace, on-line verze (<http://www.belayarus.by/ru/>), [cit. 1. 12. 2011].
- Belta (2011): "Belaja Rus" gotova stat' partijej, on-line verze (http://www.belta.by/ru/person/opinions/Anatolij-Rubinov_i_512200.html), [cit. 1. 12. 2011].
- CKRB (2012): Izbirateľnyj kodex Respubliki Belarus, Centralnaja Komissija Respubliki Belarus, on-line verze (<http://www.rec.gov.by/zakonodatelstvo>), [cit. 3. 4. 2012].
- CKRB (2011): Zprávy o výsledcích jednotlivých voleb, Centralnaja Komissija Respubliki Belarus, on-line verze (<http://www.rec.gov.by/>), [cit. 1. 12. 2011].
- Čudakov, M. (2005, a kol.): Političeskije partii – Belarus i sovremennyj mir, Minsk, TĚSEJ.
- Hlaváček, P. (2007): Prezidentské volby v Bělorusku 2006 aneb Lukašenkova hra na legitimitu, Politologický časopis, roč. 14, č. 1, s. 15-32.

- Hlaváček, P. (2010): *Političeskije partii i obščestvo v sovremennoj Belarusi*, Polis: *političeskije issledovanija: naučnyj i kul'turno-prosvetitel'skij žurnal*, -, č. 2, s. 64-74.
- Holzer, J. – Balík, S. (2007): *Postkomunistické nedemokratické režimy – Studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*, Brno, CDK.
- Holzer, J. – Novák, M. (2002): *Republika Bělorusko*, in: P. Fiala – J. Holzer – M. Strmiska a kol.: *Politické strany ve střední a východní Evropě*, Brno, MPÚ, s. 43-64.
- Klysiński, K. (2011): *Systemic crisis in Alexander Lukashenko's regime*, Centre for Eastern Studies, on-line verze (<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-10-28/systemic-crisis-alexander-lukashenos-regime>), [cit. 1. 12. 2011].
- Konończuk, W. (2005): *Towards Unity – Belarusian Opposition Before the Presidential Election 2006*, Varšava, Stefan Batory Foundation.
- Kotljarov, I. (2006): *Političeskije partii Belarusi – teoriija, istorija, sovremennost'*, Minsk, MIU.
- Minjust (2011): *Sveděnija o političeskich partijach, zaregistrovannyh v Respublike Belarus*, Ministerstvo justicii Respubliki Belarus, on-line verze (http://minjust.by/ru/site_menu/about/struktura/obschestv/registr/politpart), [cit. 1. 12. 2011].
- NISEPI (2011, září): *Nacionalnyj opros 2-12 sent'abrja 2011*, Něžavisimyj institut socialno-ekonomičeskich i političeskich issledovanij, on-line verze (<http://www.iiseps.org/data.html>), [cit. 1. 12. 2011].
- NISEPI (2008, září): *Nacionalnyj opros 2-12 sent'abrja 2008*, Něžavisimyj institut socialno-ekonomičeskich i političeskich issledovanij, on-line verze (<http://www.iiseps.org/data08-039.html>), [cit. 1. 12. 2011].
- NISEPI (2008, prosinec): *Nacionalnyj opros 2-12 děkabrja 2008*, Něžavisimyj institut socialno-ekonomičeskich i političeskich issledovanij, on-line verze (<http://www.iiseps.org/data08-043.html#>), [cit. 1. 12. 2011].
- NISEPI (2005, březen): *Nacionalnyj opros v martě 2005*, Něžavisimyj institut socialno-ekonomičeskich i političeskich issledovanij, on-line verze (<http://www.iiseps.org/data05-01-3.html>), [cit. 1. 12. 2011].
- Novák, M. (1997): *Systémy politických stran*, Praha, SLON.
- ODIHR (2004): *Republic of Belarus – Parliamentary Elections – 17 October 2004*, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, on-line verze (<http://www.osce.org/odihr/elections/belarus>), [cit. 1. 12. 2011].

ODIHR (2008): Belarus – Parliamentary Elections – 28 September 2008, OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, on-line verze (<http://www.osce.org/odihr/elections/belarus>), [cit. 1. 12. 2011].

Sartori, G. (2005): Strany a stranické systémy – Schéma pro analýzu, Brno, CDK.

Žilinskaja, I. (2006): Političeskije partii i obščestvennye objediněnija, Minsk, Akademija upravlenija pri Prezidentě Respubliki Belarus.